

EPISCOPATUL DIN BANAT ȘI IMPLICAREA ÎN PROBLEMELE NAȚIUNII ÎN ANII DINAINTEA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

THE BANAT BISHOPRIC AND ITS INVOLVEMENT IN
THE PROBLEMS OF THE NATION IN THE YEARS
BEFORE WORLD WAR I

Pr. dr. Daniel Alic

Abstract: In Banat at the beginning of the 20th century, the national support action can be divided into two distinct periods. The first is the period before the outbreak of the war, when the public discourse of the hierarchs of Ard and Caransebeș and other clergymen was moderate but firm in defense of the church's autonomy and other rights of the Romanian nation. Here we can talk about the influence of the Church in the resumption of the active politics of the Romanian National Party, the support of nationalist candidates in the Hungarian parliamentary elections before the War, the interventions for the introduction of universal suffrage and the steps taken to remove all political and cultural restrictions imposed on the Romanian people. The second period encompasses the years of the Great War and is characterized by a state of expansion of Romanian national sentiments, on the one hand, and by the increasingly punitive measures imposed on the

people by the state authorities, on the other. The present study specifies some aspects of the Romanian national support activity promoted by the bishops of Arad and Caransebeș.

Keywords: *Banat, Ioan Papp, Miron Cristea, church autonomy, national activity, universal suffrage.*

Ioan Papp și Miron Cristea, ierarhii care conduceau destinele religioase și spirituale ale românilor din Banat, au avut importante intervenții în susținerea națională a românilor. De la tribuna parlamentului sau prin acte oficiale emise de cancelariile eparhiale, aceștia și-au exprimat deseori nemulțumirile față de politica statului și au îmbărbătat pe păstoriții lor. Din corespondența cu dr. Ioan Mișu, cunoscut om politic al vremii, se observă încercarea episcopului Miron Cristea, pentru a înlănzii restricțiile politice și culturale impuse poporului român. Dr. Ioan Mișu a dorit să fie o persoană de legătură între Guvern și românii naționaliști, prin negocierea unor drepturi pentru populația majoritar românească. După numeroasele întâlniri pe care le-a avut cu ministrul Ștefan Tisza, a cerut episcopului medierea în relațiile cu frunțașii Partidului Național Român, Iuliu Maniu și Valeriu Braniște¹. În 12 septembrie 1910, Ioan Mișu a și înaintat un memoriu contelui Tisza, memoriu ce cuprindea 22 de cerințe și în care se solicita respectarea drepturilor naționale românești. Pentru că, în scopul dobândirii unor drepturi, li s-au cerut românilor concesiile politice, frunțașii naționali nu au fost de acord, iar acțiunea politică inițiată de dr. Ioan Mișu a rămas fără rezultat².

Miron Cristea, în deseale sale vizite făcute la Budapesta în probleme oficiale, a discutat cu membrii Guvernului nu doar probleme bisericești și școlare, ci și probleme de politică națională³. Într-un discurs rostit în 12/25 iunie 1913 în Camera Magnaților din Budapesta, episcopul Miron Cristea a vorbit despre dotațiunea preoțească. Considerând că această problemă este una ce se include în viziunea șovină a Guvernului maghiar, a propus ca dotațiunea preoțească să fie atribuită în funcție de calificarea preoților, nu în funcție de preferințe politice. Cu această propunere au fost de acord și episcopul Ioan Papp de la Arad și mitropolitul greco-catolic Victor Mihali, prezenți la discurs. Încercând să indice nepăsarea

1 Antonie Plămădeală, *Pagini dintr-o arhivă inedită. Documente literare*, Editura Minerva, București, 1984, p. 154-155.

2 A. Plămădeală, *Pagini*, p. 156-160.

3 *Drapelul*, an XIII, nr. 36 din 26 martie 1913, p. 3.

autorităților asupra tuturor problemelor românilor, nu doar a celor bisericești, Miron Cristea a arătat că „Guvernele de până acum nu și-au adus aminte de români numai atunci când percepeau impozitele sau când ne trimiteau cei mai falnici feciori pe câmpul de luptă”⁴. Discursul său a fost o primă intervenție națională directă în plenul Camerei Magnaților, după alegerea ca episcop.

În urma acestui discurs, Iuliu Maniu, marele om politic transilvănean, l-a felicitat pe Miron Cristea: „Rog primește, Preasfințite, cele mai călduroase felicitări pentru preafrumosul discurs ținut în casa magnaților. Am citit cu toții cu o mare satisfacere și adâncă emoțiune cuvintele demne și energice românești ale Prea Sfinției Tale, ca și care foarte de mult n-au răsunat între acei păreți. D-zău să-ți răsplătească din belșug bucuria ce ne-ai făcut”⁵. Discursul a fost publicat și în ziarul *Viitorul* din București și preluat în alte periodice ale vremii⁶.

În aceeași problemă a dotației preoțești a vorbit și episcopul Ioan Papp al Aradului. Mai puțin incisiv, el a arătat că o salarizare necorespunzătoare a preoțimii atrage după sine o înrăire a societății și atrage după sine o lezare puternică a drepturilor de autonomie a Bisericii⁷.

Biserica a fost sprijinită în eforturile ei de emancipare națională a credincioșilor de personalitățile politice românești ale vremii. Pentru idealurile naționale au luptat și românii din afara granițelor Ungariei. Trebuie amintit aici generalul Daniil Mătărăngă (1850-1918) originar din Bănia, care s-a stabilit la Viena, de unde a luptat pentru drepturile românilor din statul Ungar⁸. Însă unul dintre cei mai activi colaboratori ai forurilor eclesiastice în probleme naționale a fost Valeriu Braniște, directorul ziarului *Drapelul* din Lugoj. Din anul 1913, într-un mod mai voalat, dar ferm, episcopul Caransebeșului a sprijinit Partidul Național Român în proiectele sale legislative. Cea mai aprinsă discuție a fost cu privire la proiectul legii electorale, discuție purtată cu contele Ștefan Tisza

4 *Drapelul*, an XIII, nr. 66 din 14 iunie 1913, p. 2.

5 Bibiloteca Academiei Române (în continuare B.A.R.), Fond *Ioan Bianu*, cota S13 (11)/DIV.

6 B.A.R., Fond *Ioan Bianu*, cota S13 (11)/DIV.

7 Andreea Dăncilă Ineoa, Marius Eppel, Ovidiu-Emil Iudean (edit.), *Polifonii politico-ecclesiastice. Discursuri ale elitei clericale din Camera Superioară a Parlamentului Ungariei (1867-1918)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2020, p. 472-473.

8 Cornel Corneanu, „Granița și oamenii ei. Generalul Daniil Mătărăngă”, în *Foaia Diecezană*, an LX, nr. 12 din 18 martie 1945, p. 3.

fără rezultate îmbucurătoare. În 14 ianuarie 1913, episcopul a atras atenția lui Valeriu Braniște că tratativele îndelungi cu Guvernul nu sunt altceva decât „o tragere pe sfoară, spre a domoli opoziția contra proiectului de lege electorală”⁹. A cerut, însă, ca între punctele discuției să se introducă și problemele Episcopiei Caransebeșului:

1. Acceptarea de gimnazii românești și românizarea gimnaziului din Caransebeș, majoritatea elevilor fiind români;

2. Fondul întreg al *Comunității de Avere* să fie restituit în întregime grănicerilor, iar din veniturile comunității să se creeze un fond pentru susținerea gimnaziului românesc;

3. Să se cedeze Episcopiei cele 110 școli, foste grănicerești, transformate în școli comunale, mai ales pentru că ele au fost înființate din colectele făcute în bisericile românești și, astfel, au o strânsă legătură cu Biserica¹⁰.

Pe tot parcursul anului 1913 și la începutul anului 1914, episcopul Miron Cristea, alături de Valeriu Braniște, episcopul Vasile Hossu și Teodor Mihali au încercat o mediere la Curtea din Viena pentru anularea sau temperarea legilor școlare Apponyi, legi care amenințau învățământul confesional și, deci, dezvoltarea unei culturi și a unei vocații naționale a tinerilor români¹¹. Această mediere a fost ajutată și de diplomația de la București, care a cerut respectarea drepturilor românilor din Ungaria¹².

Într-o scrisoare adresată lui Teodor Mihali, episcopul Caransebeșului i-a împărtășit neîncrederea în politica dusă de contele Tisza, arătând că „prevede nesuccesul tratativelor”¹³. Tisza, acuzat de Curtea de la Viena că duce o politică de desființare și maghiarizare a minorităților, a apelat la episcopatul român, pentru a influența liderii politici în acceptarea condițiilor impuse de Guvernul din Budapesta, în acest sens, trimițând o scrisoare. Ca răspuns, Miron Cristea i-a înaintat o adresă, în care i-a recomandat să revizuiască legea școlară Apponyi în privința instrucției în limba maternă, atât pentru școlile confesionale, cât și pentru școlile 9 B.A.R., Secția „Manuscrise și carte rară”, Fond *Valeriu Braniște*, cota S17/MXVII.

10 B.A.R., Fond *Valeriu Braniște*, cota S15 (3)/MXVII, f. 17, 149883.

11 Constantin Brătescu, *Biserica strămoșească din Banatul de sud și contribuția sa la făurirea României Mari (1867-1919)*, Editura Dalami, Caransebeș, 2007, p. 21.

12 Ion Rusu Abrudeanu, *Patriarhul României Dr. Miron Cristea – Înalt regent*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009, p. 257-259.

13 B.A.R., Fond *Valeriu Braniște*, cota S16/MXVII.

poporale și să permită românilor preluarea câtorva gimnazii¹⁴. Pentru a susține cauza, a înaintat o scrisoare episcopului Vasile Hossu de la Gherla, prin care îl ruga să insiste și el asupra acestor „mici trei postulate culturale”¹⁵. Miron Cristea a considerat că medierea episcopatului în aceste probleme este o capcană¹⁶ și a recomandat ca negocierile să aibă obligatoriu în vedere abrogarea legii Apponyi sau revizuirea ei¹⁷. În luna februarie 1914, episcopatul român ortodox și unit din Transilvania, a fost chemat la Budapesta, pentru tratative cu guvernanții¹⁸. După negocierile cu Guvernul, nici episcopii nici membrii comitetului național nu au fost de acord cu pretențiile impuse, iar episcopul Caransebeșului a fost mandatat să aducă la cunoștința contelui Tisza eșuarea tratativelor¹⁹. Singurul efect al acestor intervenții s-a concretizat în introducerea limbii române la primele două clase primare.

Atitudinea națională a episcopului Miron Cristea a fost „taxată” la alegerile de mitropolit din vara anului 1916, alegeri în care s-au implicat cu multă putere oamenii Guvernului. În 21 ianuarie s-a stins din viață mitropolitul Ioan Mețianu. Din pricina războiului, congresul electoral pentru alegerea unui nou mitropolit a putut fi convocat abia în 24 iulie. Presiunile pentru alegerea arhimandritului Vasile Mangra erau mari, în consecință, episcopul Caransebeșului nu și-a exprimat dorința de a candida. La presiunea unor apropiați care sperau în triumful partidei naționale și-a depus candidatura, dar a obținut numai 24 de voturi. Mitropolit al Sibiului a fost ales arhimandritul Vasile Mangra, care a obținut 71 de voturi²⁰.

Alături de lupta politică la nivelul Guvernului, Episcopiile de la Arad și Caransebeș au dus și o activitate națională în rândul

14 B.A.R., Fond *Valeriu Braniște*, cota S16/MXVII.

15 B.A.R., Fond *Valeriu Braniște*, cota S16/MXVII.

16 Într-o scrisoare adresată lui Valeriu Braniște, scria: „Nu știu dacă în stadiul de acum al cauzei intervenirea episcopatului poate fi de folos. Probabil nu se țintește altceva din partea lui Tisza, decât ca noi să facem presie asupra comitetului național ca să primească ceea ce el oferă. Și dacă comitetul nu va primi – episcopatul se va alege cum că ar fi vrut să «compromită» cauza românească”. Biblioteca Academiei Române, Fond *Valeriu Braniște*, cota S15 (4)/MXVII, f. 149884.

17 B.A.R., Fond *Valeriu Braniște*, cota S15 (4)/MXVII, f. 149884.

18 Gheorghe Șora, „Vasile Goldiș în corespondență”, în *Sargetia*, an XIII, 1977, p. 434.

19 I. R. Abrudeanu, *Patriarhul României Dr. Miron Cristea – Înalt regent*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009, p. 260.

20 Roman Ciorogariu, *Zile trăite. Războiul mondial până la armistițiu*, Fundația „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1994, p. 61-62.

populației. Concepția episcopului Miron Cristea, mărturisită încă din perioada formării sale școlare, era în flagrantă contradicție cu politica anti-românească a liderilor politici de la Budapesta. Ca un ideal național, episcopul a crezut în unitatea poporului român susținută de continuitatea tradițiilor românilor din Transilvania și celelalte teritorii românești și îndeosebi a legăturilor religioase ce au existat între ei de-a lungul veacurilor²¹. Biserica era chemată să dezvolte mult zel și activitate pastorală pentru apărarea naționalității, a moralității și pentru păstrare tradițiilor românești. În acest scop, prin grija episcopului s-au tipărit broșuri bisericești cu conținut moral și patriotic care au fost puse la îndemâna credincioșilor²². Lucrul acesta era important, mai cu seamă că apartenența la etnia română însemna și apartenență la confesiunea ortodoxă²³. Pentru a conștientiza clerul și populația asupra acestor adevăruri, într-o circulară din 7 ianuarie 1911, dată în ziua Sfântului Ioan Botezătorul, a cerut preoților să citească lucrări istorice, chiar dacă au terminat școlile și să-i îndemne pe credincioși la păstrarea și cultivarea spiritului românesc. Una din cărțile recomandate spre lectură a fost *Istoria Românilor Bănățeni*, scrisă de protopopul Lugoșului dr. George Popovici²⁴. Într-un alt ordin circular, din 22 septembrie 1911, a cerut oficiilor protopopești, învățătorilor și frunțașilor români să sprijine Tipografia și Librăria Diecezană prin achiziționarea de cărți pentru luminarea națională a poporului, asupra căruia sunt responsabili²⁵.

Activitatea națională a Bisericii bănățene a fost orientată cu prioritate către școala confesională. Pe lângă educație, aceasta avea un rol însemnat în cultivarea limbii și culturii românești, fundamentele de bază ale națiunii. Pentru a întări sentimentul patriotic în școlile Bisericii, în lipsa unui inspector cu probleme de învățământ, episcopii au vizitat școlile și a dat îndrumări amănunțite învățătorilor și preoților cu privire la interpretarea legilor școlare în spiritul păstrării caracterului ei confesional și

21 Miron Cristea, *Adevăruri istorice asupra întregirii neamului*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1929, p. 19.

22 Arhivele Naționale ale României, (în continuare A.N.R.), Fond *Miron Cristea*, dosar I, f. 12.

23 Arhiva Patriarhiei Române (în continuare: A.P.R.), Fond *Cabinetul Patriarhal. Patriarhul Miron Cristea*, dosar 5/1912, f. 25v.

24 A.P.R., Fond *Cabinetul Patriarhal. Patriarhul Miron Cristea*, dosar nr. 4/1919, f. 9.

25 A.P.R., Fond *Cabinetul Patriarhal. Patriarhul Miron Cristea*, dosar nr. 4/1919, f. 27.

românesc. Au participat și la conferințele învățătorilor pentru a-i încuraja să iubească școala și să păstreze cu orice preț caracterul ei românesc²⁶. Nu trebuie uitată nici exemplara dăruire a Consistoriului din Caransebeș pentru ridicarea de noi clădiri pentru nevoile școlii confesionale. Cele câteva zeci de școli ridicate la inițiativa episcopului au nemulțumit organele statului, care, la o vizită în localitatea Peștere, de față fiind câțiva deputați și credincioși, au amenințat că „îi vom tăia gâtul cu foarfecele ca să nu mai poată face școli confesionale”²⁷.

Vizitele pastorale ale episcopilor în parohiile Banatului au fost și ele un bun prilej pentru întărirea națională a credincioșilor. Ioan Papp a făcut multe vizite pastorale și în parohiile bănățene, fiind mereu atent la nevoile credincioșilor și îndemnându-i la progres moral și național²⁸. Miron Cristea, mai tânăr și mai îndrăzneț în activitatea națională, a fost mult mai direct în discursurile sale. Cu prilejul vizitei în comuna Pătaș, în 20 iulie 1912, Miron Cristea s-a adresat credincioșilor, cerându-le să-și iubească vatra, moșia și pământul, lucruri sfinte pe care nu trebuie să le înstrăineze, pentru că acestea sunt emblemele care dovedesc vechimea și continuitatea românilor²⁹. O preocupare aparte a avut față de credincioșii din parohiile mixte româno-sârbe sau față de credincioșii români din parohiile sârbești. După ce a sfințit biserica din Uzdin, în 23 aprilie 1911, i-a trimis o scrisoare lui Ioan Bianu din București, membru al Academiei Române, căruia i-a descris starea în care se aflau unii credincioși români din împrejurimi, aflați încă sub autoritatea bisericească a sârbilor: „Umblând prin părțile sudice ale eparhiei mele, aflu că mai avem mulți români în iobăgia sârbească. Comuna Lescovița d.e. are 900 suflete români și vreo 80 sârbi. Aparține Bisericii sârbești. În alte locuri sunt români în măsură mai mici dară totuși destui [...]. Există români cu numele Văcărescu, cari să mărturisesc sârbi. De la sârbi au favoruri, pământ ieftin de la mănăstirile sârbești foarte bogate.

26 Onisifor Ghibu, „Școala românească din Ungaria în anul 1911”, în *Luceafărul*, an XI, nr. 6 din 5 februarie 1912, p. 123.

27 B.A.R., Secția „Manuscrise și carte rară”, Fond *Ioan Bianu*, cota S13 (10)/DIV, 56049.

28 Pavel Vesa, *Episcopul Marii Uniri: Ioan Ignatie Papp*, Editura Tiparnița, Arad, 2018, p. 30.

29 A.N.R., Fond *Miron Cristea*, dosar 1, f. 113.

Deci trebuie ceva agitație pentru a-i îndupleca să se mărturisească români³⁰.

După părerea lui Miron Cristea, mai existau aproximativ 20.000 de români care aparțineau Bisericii Sârbe, însă, mulți dintre ei, nu doreau despărțirea ierarhică din cauza proceselor civile care urmau despărțirilor³¹. Planul episcopului era acela de a trimite preoți români, ca sub pretext de a le face slujbe în limba română, să realizeze conscripții cu populația românească, apoi să-i îndemne să se declare români și să ceară despărțirea de comunitățile sârbești³². În aceeași vizită a trecut și pe la Vârșeț, oraș cu mulți români, fără biserică românească, dar cu perspective mari pentru construcția unei biserici românești³³. Episcopul era convins că pastorația acestor români este „lucrul cel mai însemnat care [...] nu suferă amânare. 20.000 români nu trebuie lăsați pradă sârbilor. Anexarea lor la noi însemnează mântuirea lor duhovnicească și națională”³⁴.

Planurile episcopului nu s-au împlinit în totalitate și multe dintre comunitățile românești au rămas sub autoritatea bisericească a sârbilor. Însă, sfințirea bisericii din Vârșeț, întâmplată în 23 mai 1913, a fost un adevărat moment național românesc. Urmărind activitatea episcopului Miron Cristea, ierarhul sârb al Vârșetului, Gavril Smeanovici, a ținut la vizita episcopului român un discurs în palatul său episcopesc, în care a lăudat interesul episcopului pentru păstoriții săi: „Am urmărit cu atenție activitatea binecuvântată a Frăției Tale și am observat cu bucurie zelul înflăcărat ce-l dezvolți pentru sfânta cauză religioasă și națională”³⁵. Dată fiind importanța

30 B.A.R., Fond *Ioan Bianu*, cota S13 (8)/DIV, 56047.

31 B.A.R., Fond *Ioan Bianu*, cota S13 (8)/DIV, 56047.

32 B.A.R., Fond *Ioan Bianu*, cota S13 (8)/DIV, 56047. În sensul unei învoieli vechi cu sârbii, trebuiau să fie minim 100 de credincioși pentru a cere despărțirea

33 „Am fost zilele trecute la sfințirea bisericii din Uzdin. În cale am trecut pe la Vârșeț unde am rămas prea plăcut atins de lumea românească, câtă m-a întâmpinat la gară. Mă așteptam la niște persoane răzlețe, când colo dau de o mulțime conziderabilă, plină de însuflețire pentru biserica strămoșească, reprezentată și concretizată prin arhiereul lor. Duhul românesc, ce a cuprins pe ai noștri – mulți rătăciți și aproape pierduți, este a se atribui în mare măsură faptului, că prin așezarea temeliei unei biserici românești, am început a prinde rădăcini puternice, cari au deșteptat pe mulți și le-au inspirat multă nădejde pentru viitor. Românii din Vârșeț se vor întări – văzând cu ochii. B.A.R., Fond *Ioan Bianu*, cota S13 (8)/DIV, 56048.

34 B.A.R., Fond *Ioan Bianu*, cota S13 (8)/DIV, 56048.

35 A.N.R., Fond *Miron Cristea*, dosar 1, f. 114.

comunității românești din orașul Vârșeț, oraș care era și reședință de protopopiat, interesul episcopului pentru construcția bisericii a fost constant³⁶. După cum însuși mărturisea, „mari interese românești am stârnit să se facă lucru bun și cinstit, ceea ce cu ajutorul poporului și a câtorva fruntași mi-a și succes spre mulțumirea mea. [...] Ba mai au și parohia ort. rom. de înființată și astfel mi s-au atașat deja vreo 800 suflete cari până acum aparțineau părților sârbești și am nădejdi tot mai bune. Viitorul e al acestui popor”³⁷. Pentru ridicarea bisericii din Vârșeț și pentru dobândirea unei identități religioase legitime a românilor din zonă, episcopul Caransebeșului s-a adresat lui Titu Maiorescu, pe care l-a rugat să sprijine acțiunile protopopului Traian Oprea al Vârșețului în consolidarea comunităților românești³⁸.

Susținerea unui spirit național s-a făcut și prin pastoralele trimise parohiilor la cele două mari sărbători creștine, Învierea Domnului (Paștile) și Nașterea Domnului (Crăciunul). Pe lângă îndemnurile morale adresate credincioșilor, Miron Cristea a adăugat și sfaturi cu tentă națională. În pastorală de la Crăciunul anului 1912, a amintit că românii sunt un popor născut în veacurile istoriei ca popor creștin, unit sub aceeași limbă și același trecut. De aceea, obiceiurile și tradițiile românești sunt izvorâte dintr-o „cultură a inimii” ce trebuie cultivată prin ascultare de Biserică și prin păzirea de dușmanii ce doresc nimicirea poporului român³⁹. La aceeași sărbătoare, a Crăciunului, din anul 1913, cuvintele ierarhului de la Caransebeș au fost mai directe. A vorbit despre dușmănia dintre poporul român și stăpânirea maghiară, dușmănie care s-a amplificat în timp, mai ales că în ultimii ani „au început a fi mai tare amenințate și atacate cele mai scumpe comori ale sufletului nostru: legea, limba și naționalitatea românească”⁴⁰. A cerut românilor să păstreze cu sfințenie datinile românești, cu toate că au fost încercări de a-i sili pe români, ca fără voia lor să se roage în altă limbă și nu în limba părinților lor. Textul pastoralei este fără echivoc: „Cerem și noi libertatea sufletului nostru românesc, adică

36 Longhin Muncean, *Catedrala episcopală „Înălțarea Domnului” din Vârșeț. Istorie și artă bisericească*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2013, p. 31-32.

37 B.A.R., Fond *Ioan Bianu*, cota S13 (10)/DIV, 56049.

38 B.A.R., Fond *Titu Maiorescu*, cota S61/XII, 3418.

39 Arhiva Episcopiei Daciei Felix-Vârșeț (în continuare A.E.D.F.), Fond *Protopopiatul Vârșeț*, dosar 1912, nr. 677/23 decembrie 1912.

40 A.E.D.F., Fond *Protopopiatul Vârșeț*, dosar 1913, nenumărat.

dreptul național, a ne folosi de limba noastră nu numai în Biserică, ci și-n toate școalele și pretutindeni în toate daraverile noastre lumești, precum și sprijinul statului întru întemeierea și susținerea așezămintelor care să mijlocească înaintarea noastră în cultură și bunăstare și întărirea poporului nostru în toate privințele⁴¹. Aceeași viziune națională a fost exprimată și în 9 februarie 1913, la instalarea episcopului Lugojului, dr. Valeriu Traian Frențiu⁴².

Într-o cuvântare rostită către elevii de la liceul de stat din Caransebeș în anul 1912, imediat după începerea anului școlar, i-a făcut atenți pe elevi să cultive limba română și a provocat intelectualitatea Caransebeșului să fie și ea cultivatoare de limbă românească. De asemenea episcopul a pomenit de Dimitrie Țichindeal, cel ce a înființat preparandia din Arad și care a fost unul din oamenii Bisericii care, prin activitatea sa, a deșteptat în români sentimentul național⁴³. Cuvântarea a pomenit și de meșteșugarii români, care au ales să-și scrie numele firmei în limba maghiară și nu în limba strămoșilor și a făcut reproșuri credincioșilor care și-au dus copiii la școlile străine Bisericii⁴⁴.

În urma acestei cuvântări, ziarul maghiar *Pesti Hirlep* din Budapesta a atras atenția că „vrednic era un astfel de episcop de scaunul său, dacă școlile și instituțiile din Ungaria le numește străine în predicile sale? Și dacă acest episcop pe față, de pe amvon, îndrăznește a vorbi astfel, ce îndrăznește și ce face în ascuns?”. Aceeași publicație a cerut Guvernului să urmărească cu atenție ținuta anti-maghiară a episcopului de la Caransebeș⁴⁵.

Contactele prin scrisori cu România erau dese, mai ales că vizita unui episcop român din Transilvania pe teritoriul românesc trebuia bine motivată. Considerat un episcop cu valențe naționale puternice, Miron Cristea nu a putut trece granița cu România, lucru pe care l-a mărturisit corespondentului său din București, Ioan Bianu: „De câte ori scriu cuiva din regat, mă cuprinde un dor de a mai trece pe 8-9 zile Carpații și dorul devine mai tot mai puternic cu cât ai

41 A.E.D.F., Fond *Protopopiatul Vârșeț*, dosar 1913, nenumărat.

42 *Drapelul*, an XIII, nr. 13 din 29 ianuarie 1913, p. 3; I. R. ABRUDEANU, *Patriarhul României Dr. Miron Cristea*, p. 255.

43 Miron Cristea, *Cuvântări și predici*, Editura „Cartea Românească”, București, 1928, p. 366-367.

44 M. Cristea, *Cuvântări și predici*, p. 368.

45 M. Cristea, *Cuvântări și predici*, p. 369

impresia, că, în situația mea, nu pot merge decât dacă ai motive acceptabile⁴⁶.

Biserica Banatului, prin clericii ei și mai ales prin contribuția episcopului Miron Cristea, a avut o importanță deosebită în lupta națională a românilor bănățeni din anii 1910-1914. Intervențiile făcute pentru emanciparea culturală a românilor au avut drept urmare relaxarea legislației școlare, însă alte libertăți naționale au rămas îngrădite de Guvernul maghiar. Anii primului război mondial au creat, însă, condiții care au dus la deplina libertate și la împlinirea dorinței de unitate națională a tuturor românilor.

46 B.A.R., Fond *Ioan Bianu*, cota S13 (10)/DIV, 56049.